

En e-bog fra

ANIS

Se flere titler på www.anis.dk

Denne e-bog indeholder et digitalt vandmærk. Der er ved dit køb indlejret et digital mærke, som kan vise tilbage til dig som køber. Du skal derfor passe på, at andre personer ikke får adgang til en kopi af din fil, da du vil stå som ansvarlig.

Antikken og Kristendommen 7

Under redaktion af:

Anders-Christian Jacobsen (ansvarshavende)

Nils Arne Pedersen

Anders Klostergaard Petersen

Tidligere er udkommet i serien:

Perspektiver på Origenes' Contra Celsum (2004)

Apologetik i Det Nye Testamente (2005)

Til forsvar for kristendommen (2006)

Perspektiver på jødisk apologetik (2007)

Gregor af Nyssa (2007)

Mellem venner og fjender (2008)

EFRAIM SYRERENS LIV

Oversættelse og indledning ved
Mette Behrndtz, Maria Munkholt, Robert Hansen,
Sigrid K. Kjær og Dan Enok Sørensen

Forlaget ANIS
København 2011

Efraim Syrerens Liv

Indledning og oversættelse v. Mette Behrndtz, Maria Munkholt,
Robert B. Hansen, Sigrid K. Kjær og Dan Enok Sørensen

© Forfatterne og Forlaget ANIS, 2010

Bogen er sat med Garamond på Religionspædagogisk Center
2. udgave 2011

ISBN-13: 978-87-7457-5719

Omslag: Mindgame

Udgivet med støtte fra Aarhus Universitets Forskningsfond

Forlaget ANIS
Frederiksberg Allé 10
DK-1820 Frederiksberg C
tlf. 3324 9250 – fax 3325 0607
www.anis.dk

Indhold

Forord 7

Efraim Syrerens historiske rammer 9

Fiktion og fakta om Efraim Syrereren 9

Efraims fødeby Nisibis 10

Edessa før Efraims tid 11

Edessa på Efraims tid 14

Edessa efter Efraims tid 16

Efraim Syrerens religiøse rammer 18

Førkristen religion i Edessas område 18

Kristendommen i Edessas område 19

Rammerne om Efraim Syrerens tænkning 27

Efraim mellem to verdener 27

Efraim mellem øst og vest – kulturel arv 28

Efraim Syrerens Teologi 31

Efraim mellem prosa og poesi – metode 31

Forholdet mellem skaber og skabning - den ontologiske kløft 33

Forholdet mellem det skjulte og det åbenbarede – Guds sider 34

Det brudte forhold mellem verden og Paradis - en tabt tilværelse 36

Genoprettelse af forholdet mellem verden og Paradis - frelseshistorie 37

Efraims syn på sakramenterne 38

De syriske manuskripter til Efraim Syrerens Liv 45

Efraim Syrerens Liv

En fortælling om den hellige mar Efraim, den syriske lærer 51

Måtte hans bøn være med os! 51

Efraims udvælgelse og barndom 51

Efraim forstødes af sin far 53

Efraim indlemmes i katekumenatet 55

Efraim anklages for hor	57
Efraim redder Nisibis fra perserne	65
Efraims og Nisibis' videre skæbne	71
Efraim kommer til Edessa	73
Efraims møde med munken	75
Afsløringen af Efraims kald	77
Efraim forfølges og stenes halvt til døde	83
Efraims elever	85
Efraims syn om Basilios	85
Efraim på havet – uvejr og uhyre	87
Efraim i Egypten	89
Efraims møde med en berømt og besat eremit	93
Efraim i Kæsarea hos Basilios	95
Sand pris til Treenigheden	105
Efraim hører om kættere i Edessa	109
Bardajsan får af Efraims poetiske grovfil	111
Efraim helbreder en lam	119
Efraim vægrer sig ved at blive biskop	119
Efraims forfatterskab	121
Angreb på Edessa	121
Efraim og synderinden	127
Hungersnød i Edessa	133
Efraims bortgang	135
Afsluttende bøn	137

Appendiks I 141

Uddrag af Edessas Krønike: Om Edessas oversvømmelse	141
---	-----

Appendiks II 143

Hymne af Efraim Syreren, forfattet 358	143
--	-----

Bibliografi 149

Forord

Efraim Syrereren er utvivlsomt den mest betydningsfulde og vidtrækkende forfatter i den syriske kristendom. Med sit omfattende forfatterskab, der bl.a. inkluderer talrige hymner og kommentarer til bibelske tekster, vandt han i sin samtid og sidenhen berømmelse for sin fromhed og indsigt. Tilnavne som *Helligåndens harpe* og *Syrernes sol* er sigende for den agtelse, der omgiver ham.

Efraim Syrerens levnedsløb kendes i meget korte uddrag fra græsk-skrivende forfatter som Sozomen, Sokrates og Theodoret, samt fra en tekst af Palladius, der senere oversattes til syrisk og kun indeholder 20 linier om Efraim. Vender vi os derimod til syrisk litteratur, er vi noget gunstigere stillet, da en lang levnedbeskrivelse findes bevaret i manuskripterne *Codex Vaticanus* og *Codex Paris*. Førstnævnte er udgivet af Assemanus i Rom i 1743 og sidstnævnte af T.J. Lamy i Paris i 1886. Efterfølgende blev *Codex Paris* udgivet af P. Bedjan i 1892, men med tilføjelser fra *Codex Vaticanus*. Det er denne sidste udgave, der ligger til grund for nærværende oversættelse. Oversættelsen er den første publicerede af værket og sigter på at ramme dansk sprogbrug. Derfor er tekstens naturlige semitiske konstruktioner forsøgt opløst, hvor disse ville fordunkle frem for at oplyse. Enkelte steder i bogen er dele af Efraims digtning oversat fra syrisk. Disse gengivelser er på trods af deres poetiske forlæg holdt i prosa, men vil nok kunne give et indtryk af Efraims tankegang.

Levnedbeskrivelsen kan så langt fra påberåbe sig historisk nøjagtighed i enhver detalje, men vi har fundet det relevant at gøre teksten tilgængelig, da den indeholder traditioner, der har været med til at præge kirkens opfattelse af Efraim, og op til vor tid videreformidle billedet af ham.

Nærværende værk har sin oprindelse i et syriskforløb i foråret 2008 udbudt af Dan E. Sørensen ved det Teologiske Fakultet, Aarhus Universitet. I forbindelse med dette forløb blev bl.a. uddrag af Efraims levnedbeskrivelse læst

efter Brockelmanns chrestomati (*Syrische Grammatik mit Paradigmen, Literatur, Chrestomathie und Glossar*, Reuther & Richard, Berlin, 1912 og senere). Da det imidlertid blev fundet utilfredsstillende, at Efraims liv kun var gengivet i udvalg i Brockelmann, valgte forfatterne efterfølgende at anvende Bedjans komplette udgave med henblik på at udarbejde en fuldstændig oversættelse.

Allerede tidligt i oversættelsesarbejdet stod det klart, at oversættelsen ikke burde stå alene, hvorfor der også er udarbejdet en indledning. Indledningen indeholder en kort introduktion til de religiøse og politiske forhold, under hvilke Efraim virkede. Desuden finder man i indledningen en introduktion til Efraims teologi. Herved kan den almindeligt interesserede læser uden særlige forudsætninger forhåbentlig også få udbytte af bogen. Til de læsere, der måtte ønske at orientere sig i den syriske tekst, er denne placeret parallelt med oversættelsen.

At en sådan oversættelse og indledning kunne blive realiseret, må vi tilskrive de gode rammer og det frugtbare tværfaglige miljø ved det Teologiske Fakultet i Århus, idet forfatterne ikke blot repræsenterer den semitisk filologiske tradition ved fakultetet, men også Gammel Testamente og Kirkehistorie såvel som studerende ved fakultetet. Helt kedeligt har samarbejdet ikke været.

Vi vil gerne takke cand. mag. Jette Lydom Kristensen og Dorte E. Kjær for korrekturlæsning.

Endvidere tak til Aarhus Universitets Forskningsfond for økonomisk støtte, til forlaget Anis og til redaktionen på skriftserien *Antikken og Kristendommen*.

Endelig sender vi en tanke til overlæge dr.med. Stig Engkjær Christensen, der desværre ikke nåede at se bogen i sin endelige form.

*Mette Behrndtz, Maria Munkholt, Robert B. Hansen,
Sigrid K. Kjær og Dan E. Sørensen.
Aarhus Universitet/Liltved Gl. Skole 2009*

Efraim Syrerens historiske rammer

Fiktion og fakta om Efraim Syreren

Efraim Syreren blev født omkring år 306. Han kom til verden i byen Nisibis, der lå ved det romerske riges østlige grænse. Eftersom kristendommen blev en lovlig religion¹ i Romerriget i 311, kom Efraim til at tilhøre den første generation af statsanerkendte kristne.

Efraim Syrerens Liv hævder, at Efraims far var en hedensk offerpræst, og at Efraim begyndte tilværelsen som hedning. Dette må dog med stor sandsynlighed afvises. Ikke alene har Efraim et bibelsk navn, hans egne værker tyder også på, at han blev født ind i en kristen familie. Der er formodentlig ligeledes tale om from fabuleringen, når forfatteren til *Efraim Syrerens Liv* hævder, at Efraim foretog rejser for at møde datidens store teologiske skikkelser som f.eks. biskop Basilios af Kæserea. Det kan imidlertid regnes for sandt, at Efraim i 325 ledsagede Jakob, Nisibis' biskop, til den første økumeniske synode i Nikæa, og at Efraim livet igennem bekendte sig til en nikænsk kristendom.

Hvad Efraims forfatterskab angår, udfoldede han en voldsom skabertrang. Vi har udover kommentarer til bibelske skrifter og prædikener også bevaret over 400 af hans hymner, hvoraf en del er gendrivelsler af kætteri. Flere af hans værker er dog kun overleveret i oversættelser, særligt på armensk.

Det meste af sit liv levede Efraim i Nisibis. Her tilhørte han tilsyneladende en form for asketisk fællesskab, en forløber for det senere klostervæsen. Des-

1. Kristendommens lovliggørelse fandt sted på kejser Galerius' direkte befaling i 311 med udstedelsen af det såkaldte tolerancedikt. Jf. Lactantius' *Forfølgernes Død* kapitel 33 oversat af Torben Damsholt (til denne og andre litteraturhenvisninger, jf. bibliografien i slutningen af bogen).

uden virkede han som diakon og lærer. De sidste ti år af sit liv boede Efraim imidlertid i Edessa, da Nisibis var blevet overgivet til det persiske dynasti sassaniderne. Det var også i Edessa, Efraim døde i 373, kort efter at han i forbindelse med en hungersnød i byen havde stået for uddeling af korn til de fattige. Ofte angives hans dødsdag til 9. juni.

Efraims fødeby Nisibis

Byen Nisibis, der i dag hedder Nusaybin, ligger i Tyrkiet ved grænsen til Syrien. Nisibis nævnes temmelig tidligt i forskellige skrifter,² og man ved, at byen i oldtiden var et centrum i det nordvestlige Mesopotamien. På Efraims tid var byen en livlig kosmopol beboet af aramæere, arabere, grækere, jøder, parthere, romere og iranere. Ifølge *Efraim Syrerens Liv* boede han i Nisibis indtil 363, hvor han som cirka 57-årig måtte flygte vestpå. Han flygtede først til Amid og derefter til Edessa. Efraim knyttede ofte sammen med byen Edessa, men hans teologiske virke tog sin begyndelse i Nisibis, og om denne by skrev han værket *Carmina Nisibena*.

Det antages, at den kristne kirke i Nisibis blev grundlagt af enten gnostiske kristne eller jødekristne købmænd på gennemrejse. I 308 fik byen sin første biskop i skikkelse af mar Jakob,³ og det var under dennes vejledning, at den unge Efraim kom til at spille en betydelig rolle i den syriske kirke. Efraim beskriver Jakob som Nisibis' fader (Fiey, 22) og som hovedpersonen i etableringen af den kristne menighed i byen. I *Efraim Syrerens Liv* nævnes Jakob også flere gange, og man får klart det indtryk, at Jakob er Efraims mentor. Det ses blandt andet ved, at Jakob tager den unge Efraim med til kirkemødet i Nikæa i 325.

Nisibis var placeret i grænseegnene mellem Romerriget og perserne, hvilket gjorde den omstridt. Den blev belejret og indtaget mange gange; således

2. Det tidligste vidne er fra omkring 736 f.Kr (Efter den assyriske eponymliste i Ravn, 99). Senere nævnes Edessa af Polybios (ca. 203-120 f.Kr.) i *Historia*, der dækker perioden 220-146 f.Kr. (Polybios, *Historia* V, 51).
3. Muligvis var mar Jakob den anden biskop i Nisibis, jf. Fiey, 388, subsidia 58.

hele fire gange,⁴ mens Efraim levede i byen. På dette punkt ligner Nisibis' historie Edessas, for også Edessa var en taktisk vigtig by, der blev stridspunkt mellem romerne og perserne.

I 363 blev Nisibis endeligt overgivet til perserne som en del af en fredsaftale. Den romerske kejser, Julian den Frafaldne, havde ført et mislykket felttog mod perserne, og det var op til hans efterfølger, kejser Jovian, at udrede trådene. Han fik sluttet fred med perserne, men aftalen indebar blandt andet, at Nisibis igen kom under persisk styre. Således endte Nisibis på den persiske side af grænsen, mens Edessa forblev på romerske hænder. Med overtagelsen måtte byens borgere, kristne som hedninge, forlade byen og flytte til den nærliggende by Amid. Herfra flyttede en stor del af den kristne befolkning sammen med Efraim videre til Edessa.

Edessa før Efraims tid

Efraim Syrereren levede, som nævnt, de sidste ti år af sit liv i Edessa. Byen eksisterer stadig i det nuværende Tyrkiet nær grænsen til Syrien og har i dag det tyrkiske navn Sanliurfa eller blot Urfa.

Edessas tidligste historie er noget uklar, fordi byen kun nævnes i tekster fra tiden efter 303 f.Kr. Dette år blev byen grundlagt på ny af seleukide-dynastiets første konge, Seleukos den første (Segal, 4-5). Han påbegyndte at udbygge den lille by til en græsk stad, og fordi han var makedoner, opkaldte han byen efter den makedonske kongeby Edessa. Før 303 f.Kr. havde byen det syriske navn Urhaj, som sidenhen blev bevaret i syrisk litteratur.

Byen, der ligger placeret på en højslette, var i oldtiden gennemskåret af floden Dajsan, der gav både liv og død til byens indbyggere. Det var praktisk, specielt i belejringsituationer, at have livgivende vand i byens midte, men fra april til oktober var oversvømmelsesfaren stor. I og med at floden løb lige igennem byens hjerte, ville floden, hvis den løb over sine bredder, skabe store

4. År 338, 346, 350 og 363.

ødelæggelser.⁵ Med tiden blev flodens løb ført udenom byen, men også i dag er byen kendt for at have let adgang til vand, og den rummer endnu nogle berømte bassiner med hellige fisk. Der findes sågar en legende om, at patriarken Abraham blev kastet i et af disse bassiner af en vis kong Nimrod.⁶

Navnet “Edessa” har formodentlig forbindelse til det indoeuropæiske ord for vand, “voda”, og kan oversættes “den vandrige”, hvilket var et passende navn for den nye by ved floden Dajsan. Byens oprindelige navn Urhaj kan, om end usikkert, sættes i forbindelse med den semitiske rod “wrh”, der ligeledes kan betyde “vandrig” (Segal, 3). Sidenhen, en kort periode under Antioqus den fjerde Epifanes (175-164 f.Kr.), blev byen kaldt Antiokia ved Kalirhoe, hvilket betyder “Antiokia ved den smukt flydende”.

Edessa mellem stormagter

Edessas regionale magtssfære forrykkedes i løbet af oldtiden som en følge af, at forskellige imperier kappedes om magten i Den nære Orient. Før Alexander den Store (356-323 f.Kr.) kom til magten i det fjerde årh. f.Kr., havde Edessa en relativt ubetydelig rolle, men af militærtaktiske og økonomiske grunde blev Edessa med tiden en vigtig brik i det regionale magtspil. Det skete på grund af Alexander den Stores innovative militære tiltag: Han indførte en effektiv falanks med hurtigt rytteri, samt nye belejringsvåben, der efterlod de traditionelt befæstede byer sårbare. Edessa havde derimod forudsætningerne for et effektivt forsvar, fordi byen var beliggende på en højslette omgivet af bjerge til to sider. Byen blev hermed et naturligt og attraktivt udgangspunkt for områdets regionale magtudfoldelse af skiftende magthavere.

Efter Alexander den Store var de næste dominerende magthavere i Den Nære Orient seleukiderne, hvis dynasti blev grundlagt af Seleukos den første (305-281 f.Kr.). Det var, som nævnt, ham, der i 303 f.Kr. grundlagde Edessa på ny. Seleukidernes magt strakte sig på sit højeste fra Anatolien over Syrien og Babylon til Iran og Centralasien.

5. Segal, 24. Se endvidere Appendiks I.

6. Ibid., 1. I det hele taget er Edessas tidligste historie stærkt præget af myter, blandt andet myten om den græske Orpheus.

Med tiden muliggjorde seleukide-dynastiets svindende magt,⁷ at en arabisk stamme, nabatæerne, i ca. 132 f.Kr. kunne grundlægge et dynasti med udgangspunkt i Edessa.⁸ Nabatæernes dynasti var det såkaldte Abgar-dynasti, der etablerede kongedømmet Osrhoene med Edessa som hovedstad. Abgar-dynastiet bestod i flere århundreder, men ikke som selvstændigt kongedømme. Grundlæggelsen af Abgar-dynastiet faldt nemlig omtrent sammen med, at seleukidernes konge Antiokus den syvende Sidetes i krig tabte det seleukidiske imperium øst for Eufrat og dermed Edessa til partherkongen Mitradates den femte. Selvom om Edessas styre fra 132 f.Kr. til 213 e.Kr. fortsat blev varetaget af lokale konger fra Abgar-dynastiet, betød nederlaget, at Edessa kom i et afhængighedsforhold til partherne og derfor kun eksisterede som en forholdsvis selvstændig vasalstat.

Edessa og Romerriket

Roms nærorientalske engagement havde sit udspring allerede før den tid, hvor Edessa var et kongedømme under partherne. Mens seleukiderne sad på magten, viste romerne, at de også var en stormagt i Den Nære Orient. Det skete, da de i tiden efter Den anden Puniske Krig (218-202 f.Kr.) på kort tid vandt en vis kontrol over Syrien og Makedonien. Romerne bragte herefter en række nærorientalske kongedømmer til fald og gjorde dem til romerske provinser, hvorved en stor del af Den Nære Orient kom under romersk herredømme. Edessa holdt sig dog på afgørende tidspunkter på god fod med romerne og kunne derfor en tid bestå som relativt selvstændigt kongedømme.

I 195 og 197 anførte den romerske kejser Septimus Severus (193-211 e.Kr.) to felttog mod partherne og skabte under det sidste felttog en romersk provins, der bevarede navnet Osrhoene. Denne provins inkluderede blandt andet Edessa. Den romerske prokurator, der blev indsat i provinsen Osrhoene, havde formentlig ikke sæde i Edessa, eftersom Edessas egen Abgar den syvende fortsatte som konge til sin død i 212. Den romerske indflydelse ses

7. Freden ved Apamea i Syrien i 188 f.Kr. mellem Anthiochus III og romerne betød for seleukiderne tabet af området nord for Taurus-bjergene i Anatolien.
8. Årstallet 132 f.Kr. er hentet i det syriske manuskript fra ca. 775 e. Kr., (jf. Dri-vers, 1977, 866f.).

dog blandt andet på mønter slået under Abgar den syvende, hvor han bærer det romersk-klingende navn Lucius Ælius Septimus Abgar. Ved Abgars hof samledes på den tid en del lærde, bl.a. den ejendommelige kristne lærer Bardajsan, der måske kan betragtes som gnostiker; og Edessa blev kendt som “Østens Athen”.

Edessa blev dog først egentlig indlemmet i Romerriget under kejser Marcus Aurelius Antonius, også kaldet Caracalla, der regerede fra 211-17. Caracalla indkaldte i 213 Edessas kong Abgar den niende og hans sønner til Rom, hvor han lod dem myrde, og året efter udråbte Caracalla Edessa til romersk koloni. Som romersk koloni vedblev Edessa med at være kasterbold mellem romerne og partherne og siden mellem romerne og sassaniderne, hvoraf sidstnævntes rige i 226 afløste parthernes.

Edessa på Efraims tid

Efraim havde sin færden i Edessa i 360erne, hvor byen til stadighed var klemmt mellem stormagterne fra øst og vest. Den storpolitiske konflikt stod på dette tidspunkt mellem romerne og sassaniderne, og det var en konflikt, der både handlede om politik og religion (Segal, 87): Kristendommen havde siden 311 været en anerkendt religion i Romerriget, mens Sassanide-dynastiets religion i Persien stadig var zarathustrisk.⁹

På trods af de storpolitiske stridigheder var Edessa dog på denne tid et nogenlunde fredeligt sted, hvor Efraim kunne undervise og skrive i et trygt og frugtbart kristent miljø. Edessa havde i løbet af det andet og tredje århundrede udviklet sig til en betydningsfuld kristen by, og dens status som et kristent centrum blev kun styrket, da flygtningestrømmen fra Nisibis førte en mængde kristne til byen, heriblandt Efraim. Med flygtningene fra Nisibis

9. Den zarathustriske religion var en monoteistisk religion, der tidligere var udbredt i store dele af Mellemøsten og Centralasien.

kom der nye kristne lærerkræfter til Edessa, og det var med til at gøre en kristen skole i byen berømt, den såkaldte “persiske skole”.¹⁰

Mens Efraim levede i Edessa, var byen en del af et romersk imperium, der langsomt var ved at spaltes i to riger – et østromersk og et vestromersk. Endnu var riget dog ét, men siden 330 var Konstantinopel begyndt at få den samme status som Rom. Et godt forhold mellem Edessas befolkning og det romerske styre i Konstantinopel var allerede etableret på Efraims tid, hvilket især skyldtes, at brugen af græsk var blevet udbredt i Edessa, og at byen efterhånden havde udviklet sig til et kristent centrum. Det stærke bånd, der på Efraims tid eksisterede mellem Konstantinopel og Edessa, svækkedes dog efterhånden, da modsætningerne imellem de kristne i Edessa blev åbenlyse, og det viste sig, at flertallet i byen ikke støttede kejserens fløj i de kristologiske stridigheder.

På Efraims tid var Edessa underlagt prokuratoren for den Osrhoenske provins. Denne person var sandsynligvis lokal, men udvalgt af det romerske styre i Konstantinopel (Segal, 120). Prokuratorens opgaver bestod blandt andet i at inddrive skatter til kejseren og få skatterne sat ned, hvis byen for eksempel var ramt af tørke. Desuden skulle prokuratoren varetage alle spørgsmål om sikkerhed samt vedligeholdelse af byens veje og mure. En anden magtinstans udover prokuratoren var byrådet,¹¹ hvor frie mænd fra byen kunne deltage. Også bispeembedet besad en vis magt med egen domstol, der kunne dømme i kirkelige anliggender. Historikeren J.B. Segal bemærker, at Edessas indbyggere ser ud til for det meste at have adlydt styret, både prokuratoren og byrådet, og at også kirken var et godt eksempel herpå (Segal, 127).

På trods af de militære stridigheder mellem romerne og sassaniderne vedblev Edessa med at være en vigtig handelsby fordelagtigt placeret på handelsvejen mellem øst og vest. Byen nød således godt af handel med specielt kinesisk silke, der var stærkt efterspurgt, og af den grund opstod der en rig

10. Ifølge en tradition var det Efraim, der grundlagde den persiske skole. Rigtigheden af denne tradition er imidlertid tvivlsom. Muligvis eksisterede skolen allerede i byen inden Efraims ankomst, eller skolen blev flyttet fra Nisibis til Edessa.

11. ἡ βουλή